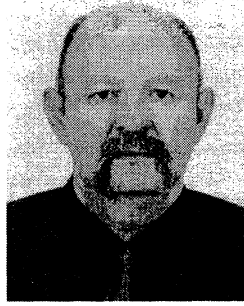

СКОРОХОД Ю.С.,
кандидат історичних
наук, доцент

*Інститут міжнародних
відносин Київського
національного
університету
імені Тараса Шевченка*

Після здобуття незалежності Україна особливого значення надає зміцненню міжнародного миру і безпеки як чиннику формування сприятливих міжнародних умов для розбудови держави. Нашою країною неодноразово наголошувалося, що у глобальному плані національним інтересам України відповідає прискорення процесу роззброєння, розробка універсальної системи гарантій без'ядерним державам, зміцнення міжнародних структур (насамперед, Організації Об'єднаних Націй) по підтримання миру та безпеки. Потенціал України, набутий міжнародний досвід дозволяє нашій державі неухильно збільшувати свій внесок у зміцнення регіональної та глобальної стабільності. Починаючи з 1992 року, коли згідно із рішенням Верховної Ради України до Югославії було відправлено 550 військовослужбовців, Україна бере найактивнішу участь в миротворчій діяльності ООН. Сьогодні Україна перетворилася на одного із найбільших котрибуторів безпеки у миро-

УЧАСТЬ УКРАЇНИ В МИРОТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ООН НА ПІВДНІ ЛІВАНУ

творчих операціях ООН. На березень 2001 року за даними Міністерства оборони України 1586 військовослужбовців Збройних сил України брали участь в 10 миротворчих операціях. Однією із останніх миротворчих операцій, в яких розпочали свою діяльність українські миротворці, є миротворча операція ООН на півдні Лівану.

Проблема півдня Лівану бере свій початок з березня 1978 року, коли ізраїльські війська в результаті масштабної військової операції, що розпочалася 14-15 березня, окупували частину ліванської території. 19 березня 1978 р. Рада Безпеки ООН 12 голосами "за" при двох, що утрималися (СРСР та Чехословаччина; Китай взагалі не брав участі в голосуванні) прийняла резолюцію № 425, в якій наголошувалось на необхідності суворого дотримання територіальної цілісності, суверенітету і політичної незалежності Лівану в межах його міжнародно визнаних кордонів та містився заклик до Ізраїлю негайно припинити свої військові дії проти територіальної цілісності Лівану і вивести свої війська із всієї території Лівану; було також ухвалено рішення про створення Тимчасових сил ООН в Лівані (ТСООНЛ)¹.

Виконання резолюції Ради Безпеки ООН № 425 в повному обсязі тривалий час не уявлялося можливим в зв'язку з політикою Ізраїлю, яка була спрямована на забезпечення безпеки своїх північних кордонів шляхом створення так званої "зони безпеки". По суті це означало, що Ізраїль не визнавав резолюцію № 425 як таку. На думку ізраїльських фахівців, така політика Ізраїлю, з одного боку, до певної міри гарантувала безпеку жителям північних районів, ускладнюючи проведення масштабних операцій з боку противників Ізраїлю (насамперед, Хезболлах), однак, з іншого боку, спричиняла суттєві (з огляду на чисельність ізраїльського населення) втрати серед ізраїльських військових. З червня 1982 року в Лівані загинуло понад 750 ізраїльських солдат².

Кардинально ліванський курс Тель-Авіву щодо півдня Лівану змінився в 1998 році після того, як уряд Б.Нетаньяху 1 квітня в своєму спеціальному рішенні стосовно Лівану заявив, що Ізраїль визнає Резолюцію Ради Безпеки 425 і готовий вивести свої війська із Лівану³. При цьому тогочасний ізраїльський прем'єр-міністр Б.Нетаньяху неодноразово наголошував, що рішення його уряду про вивід військ із Лівану – не тактичний хід або ж засіб відвернення уваги, а свідчення "серйозності наших намірів та нашого прагнення вирішити проблему [півдня – Ю.С.] Лівану..."⁴. Принципово новими моментами позиції Ізраїлю щодо розв'язання проблеми Півдня Лівану були наступні:

· визнання наявності інтересів Сирії в Лівані (про це було заявлено Б.Нетаньяху 3 квітня 1998 р.⁵) і, відповідно, відмова від такої по-

передньої умови припинення окупації ліванських територій, як одночасний вивід сирійських та ізраїльських військ із Лівану;
· відмова від ув'язки проблеми виведення ізраїльських військ з півдня Лівану з досягненням мирної угоди між Ізраїлем та Ліваном.

Разом з тим, ключовим в позиції Ізраїлю з даного питання і надалі залишалось тлумачення резолюції №425 Ради Безпеки ООН як такої, що покладає конкретні зобов'язання не тільки на Ізраїль, але й і на Ліван, і вимагає їх обов'язкового виконання обома сторонами. При цьому наголошувалось саме на обов'язковому *двосторонньому* характерові виконання положень резолюції №425. На думку ізраїльтян, резолюція №425 зобов'язує Ліван встановити ефективний контроль над територією півдня Лівану, що є необхідною передумою забезпечення миру і безпеки на лівано-ізраїльському кордоні. Таке тлумачення положень резолюції №425 давало, на думку ізраїльських політиків, підстави офіційному Тель-Авіву висувати попередні вимоги до ліванського уряду, згода на виконання яких мала б передувати виведенню ізраїльських військ з ліванської території. Урядом Б.Нетаньяху 1 квітня 1998 року були висунуті наступні попередні вимоги:

- поновлюючи свій ефективний контроль над Південним Ліваном ліванський уряд має гарантувати, що "ця територія не буде використовуватися як база для терористичної діяльності проти Ізраїлю";
- уряд Ізраїлю закликає Ліван розпочати переговори на засадах резолюції Ради Безпеки ООН №425 стосовно здійснення ліванською стороною контролю за територією півдня Лівану і стосовно розробки системи заходів по попередженню терористичної діяльності проти Ізраїлю;
- Ізраїль розглядає гарантування безпеки жителів "зони безпеки" в Південному Лівані та солдат Армії Південного Лівану (АПЛ) як складову частину виконання резолюції №425⁶.

Вищенаведені умови були конкретизовані в інтерв'ю міністра оборони Ізраїлю І.Мордехая, який заявив: "Будь-яке рішення на Півдні Лівану має будуватися на прийнятті на себе ліванським урядом та армією повної відповідальності за гарантуванням безпеки вздовж всього кордону з Ізраїлем; вони мають гарантувати припинення терористичної діяльності та демонтаж військової інфраструктури всіх терористичних організацій – включаючи "Хезболлах" .

Зазначимо, що тогочасний ізраїльський прем'єр-міністр Б.Нетаньяху наголошував на непорушності висунутих Ізраїлем "мінімальних умов безпеки, на які кожен уряд і кожен народ має право сподіватися"⁷.

Таким чином, позиція ізраїльського уряду щодо виведення ізраїльських військ з окупованих ліванських територій зазнала суттєвої трансформації; вона вже не базувалася на традиційній формулі "мир в обмін на територію" або ж "безпека в обмін на мир", а по суті ґрунтувалася на новій для близькосхідної практики Тель-Авіву формулі "безпека в обмін на територію". Однак в період прем'єрства Б.Нетаньяху вирішення проблеми півдня Лівану не відбулося, оскільки ліванське керівництво наполягало на тому, що у відповідності до резолюції №425 Ради Безпеки ООН виведення ізраїльських військ із окупованих ліванських територій має бути здійснено без будь-яких попередніх умов, а, отже, мова може йти лише про обговорення технічних аспектів цієї акції. Що ж до гарантій безпеки, то, на думку офіційного Бейруту, вони передбачені Угодою про припинення військових дій 1949 року.

Уряд Е.Барака, який прийшов до влади в Ізраїлі в 1999 році, зробив акцент у своїй ліванській політиці на односторонньому (тобто без будь-яких попередніх умов) характері виведення ізраїльських військ з території півдня Лівану. 17 квітня 2000 уряд Ізраїлю офіційно повідомив Генерального секретаря ООН про те, що Тель-Авів виведе свої війська із Лівану до липня 2000 року "у повній відповідності із резолюціями 425 (1978) та 426 (1978) Ради Безпеки", а також проінформував про свій намір "всебічно співпрацювати з Організацією Об'єднаних Націй"⁹. Такий новий підхід Ізраїлю до вирішення проблеми півдня Лівану вперше з моменту прийняття Радою Безпеки ООН резолюції №425 давав реальну можливість втілити її в життя в повному обсязі. З іншого боку, реалізація резолюції №425 об'єктивно ставила перед ООН низку конкретних завдань. Зокрема, в п.3 резолюції № 425 зазначалося, що на створені Тимчасові сили ООН в Лівані (ТССОНЛ) покладалося три ключові завдання "підтвердження виводу ізраїльських військ, відновлення міжнародного миру і безпеки та надання допомоги урядові Лівану в забезпеченні повернення йому його ефективної влади в цьому районі..."¹⁰.

Виконання першого завдання – підтвердження виведення ізраїльських військ – на практиці означало визначення на місцевості Організацією Об'єднаних Націй погодженої з урядами Ізраїлю та Лівану лінії відводу ізраїльських військ, яка б відповідала міжнародно визнаним кордонам та вироблення низки конкретних вимог до Ізраїлю, виконання яких останнім і мало дати підстави стверджувати, що процес виведення ізраїльських військ з ліванської території відбувся в повному обсязі, а, отже, Ізраїль виконав положення резолюції №425. Що стосується визначення лінії виводу ізраїльських військ, яка в подальшому отримала назву "блакитної лінії", то в своїй доповіді Раді Безпеки 22 травня 2000 року Ге-

неральний секретар Кофі Аннан зазначив, що ООН не прагне встановити міжнародні кордони між Ізраїлем та Ліваном, що це не є її прерогативою; це мають зробити самі держави у відповідності з міжнародним правом та існуючою міжнародною практикою¹¹. Така позиція Генерального секретаря мала принципове значення з точки зору як процесу зближення позицій сторін стосовно вирішення проблеми "блакитної лінії", так і подальшого налагодження стосунків між двома країнами, оскільки окреслення Організацією Об'єднаних Націй лінії виведення ізраїльських військ не створювало юридичних прецедентів, які матимуть юридичну силу і в подальшому могли б завдати шкоди інтересам будь-якої із держав в процесі вирішення проблеми кордонів між Ізраїлем та Ліваном.

За основу визначення лінії виведення ізраїльських військ Організацією Об'єднаних Націй було взято угоду 1923 року між Францією та Великобританією "Лінія кордону між Сирією та Палестиною на ділянці від Середземного моря до Ель-Халеми" та "Загальну угоду про перемир'я між Ліваном та Ізраїлем" від 23 березня 1949 року, в якій підтверджувалася лінія кордону від 1923 року. Разом з тим, як Ліван, так і Ізраїль висловили певні застереження щодо окремих пунктів лінії виведення ізраїльських військ. Зокрема, офіційний Бейрут 4 травня 2000 року проінформував спеціального посланника Генерального секретаря Т.Ларсена про те, що Ліван в контексті вимог, що містяться в резолюції Ради Безпеки ООН №425, висуває претензії на територію в районі ферм Шебаа, яка за твердженням ліванських офіційних осіб є ліванською, а не сирійською. Підставою для таких заяв, як було наголошено, є рішення спільного лівансько-сирійського прикордонного комітету, який в 1964 році прийшов до висновку, що цей район є складовою частиною Лівану. Не дивлячись на вищезгадані заяви, Генеральний секретар Кофі Аннан зазначив, що ООН продовжує розглядати цей район як сирійську територію. В звіті Генерального секретаря Раді Безпеки 22 травня 2000 року було наголошено, що "ці угіддя знаходяться в районі, що окупований Ізраїлем з 1967 року, і, відповідно, підпадають під дію резолюцій 242 (1967) та 338 (1973) Ради Безпеки, які вимагають від Ізраїлю піти з окупованих територій"¹², і таким чином знаходяться в зоні відповідальності Сил Організації Об'єднаних Націй для спостереження за роз'єднанням (СООНСР), а не ТСООНЛ.

Після проведення Спеціальним посланником Генерального секретаря ООН Т.Ларсеном активних консультацій з урядами Лівану та Ізраїлю, зацікавленими державами близькосхідного регіону (Єгиптом, Йорданією, Сирією), керівництвом Палестинської Автономії, а також представниками Ліги арабських держав, 6 червня 2000 року командувач ТСООНЛ офіційно передав ліванській та ізраїльській

5 травня 2000 року в своїй заяві президент Лівану Лахуд запевнив, що Ліван буде вживати всіх необхідних заходів з метою забезпечення безпеки персоналу миротворчих сил. Однак, на практиці Ліван немає об'єктивних можливостей виконати поки що взяті на себе зобов'язання, оскільки підрозділи ліванських військ до цього часу не дислоковані на ізраїльському кордоні; ця територія контролюється "Хезболлах". Тому країни, які надіслали свої контингенти до складу сил ООН, наполягають на тому, щоб ліванський уряд зі свого боку виконав положення резолюції №425 Ради Безпеки ООН і поширив свою владу на всю ліванську територію, включаючи райони на кордоні із Ізраїлем. В необхідності цього кроку Спеціальний посланник Генерального секретаря ООН Т.Ларсен під час свого візиту до Сирії, яка має визначальний вплив в Лівані, переконував і міністра закордонних справ САР Фарука аль-Шараа, наголосивши при цьому на тому, що Дамаск має покладатися в більшій мірі на дипломатію, аніж на використання "Хезболлах" як засіб тиску на Ізраїль під час переговорів щодо Голанських висот¹⁹.

Слід зазначити, що навіть попередньо погоджений остаточний термін виведення ізраїльських військ – 7 липня 2000 року – вимагав від ООН застосування оперативних і чітких дій для реалізації накреслених Генеральним секретарем ООН планів виконання резолюції №425. Однак заява ізраїльського уряду стосовно намірів залишити ліванські території без будь-яких попередніх умов стала каталізатором перебігу подій на півдні Лівану. Це знайшло свій вияв в масовому дезертирстві бійців АПЛ та в ініційованому "Хезболлах" процесі "самовизволення" містечок і сіл місцевими жителями, що змушувало Армію Південного Лівану залишати свої позиції. Як наслідок, виведення ізраїльських військ повністю завершилось на 16 червня 2000 року (це підтверджено було Генеральним секретарем ООН), а залишені Ізраїлем та АПЛ райони безпосередньо на кордоні із Ізраїлем перейшли під контроль "Хезболлах", а не ліванської армії, як це передбачалося і на що розраховувала більшість політиків.

В умовах прискореного розгортання подій на півдні Лівану Генеральний секретар закликав членів ООН надати додаткові контингенти до складу ТСООНЛ, наголосивши при цьому, що у зв'язку із обмеженням терміном часу вони "повинні володіти високим ступенем самозабезпеченості і можливістю здійснювати розгортання в районі відповідальності місій з використанням національних сил і засобів. Це є однією із вимог, виконання якої необхідне для того, щоб ТСООНЛ мали можливість виконати свої обов'язки згідно резолюцій 425 (1978) та 426 (1978)"²⁰.

Україна одна із перших відгукнулася на заклик Генерального секретаря і вирішила направити до складу миротворчих сил ООН в

Лівані військовий контингент, який повністю відповідав критеріям, сформульованим Кофі Аннаном. Згідно із Указом Президента України "Про направлення миротворчого контингенту і миротворчого персоналу для участі України в Місії ООН в Демократичній Республіці Конго та миротворчого контингенту для участі України в Тимчасових силах ООН у Лівані" від 20 червня 2000 року № 806/2000 та Законом України № 1832 – 111 від 22 червня 2000 року 3-й окремий інженерний батальйон Збройних Сил України чисельністю 650 осіб розпочав свою діяльність в складі ТСООНЛ. За даними Міністерства Оборони України на наших миротворців були покладені наступні основні завдання:

- Розмінування мінних полів та автомобільних шляхів;
- Налагодження доріг та колонних шляхів;
- Налагодження фортифікаційних систем підрозділів ТСООНЛ;
- Будівництво нових опорних пунктів військового контингенту ООН у Південному Лівані.

Найважливішим завданням, без сумніву, є здійснення операцій по розмінуванню. За деякими оцінками, на півдні Лівану зосереджено понад 130 тисяч мін²¹. Тільки за період з липня 2000 по січень 2001 року силами миротворців ТСООНЛ (в основному, представниками українського контингенту) знищено більше 2000 мін і боєприпасів. Українські миротворці менше ніж за рік перебування в Лівані перевірили на наявність вибухонебезпечних предметів 30 гектарів території і проклали 11 проходів в мінних полях. 212 військовослужбовців Збройних Сил України із складу ТСООНЛ нагороджені медалями "За службу миру".

Таким чином, діяльність наших миротворців на півдні Лівану не тільки об'єктивно сприяє нормалізації ситуації на Близькому Сході, але й формує позитивний імідж нашої країни в світі, створює передумови для налагодження конструктивних стосунків з країнами близькосхідного регіону.

ПОСИЛАННЯ.

- ¹ Резолюція Совета Безопасности ООН 425 от 19 марта 1978 г. // СССР и ближневосточное урегулирование, 1967-1988: Документы и материалы. – М., 1989. – С.459.
- ² The Jerusalem Report. – 2000. – July 31. – P.25.
- ³ Cabinet communique on Lebanon, 1 April 1998.
- ⁴ Remarks by Prime Minister and Minister of Foreign Affairs Benjamin Netanyahu, before the Diplomatic Corps in Israel. 3

- April 1998 // Israel. Yearbook of Official Documents 1998. – Jerusalem: Center for Archives and Infodata by Government Printer, 2000. – P. 123.
- ⁵ Ibidem. – P. 131.
- ⁶ Cabinet communique on Lebanon, 1 April 1998.
- ⁷ Middle East Insight. – September-October 1998. – P.32.
- ⁸ Remarks by Prime Minister and Minister of Foreign Affairs Benjamin Netanyahu, before the Diplomatic Corps in Israel. 3 April 1998 // Israel. Yearbook of Official Documents 1998. – Jerusalem: Center for Archives and Infodata by Government Printer, 2000. – P. 132.
- ⁹ Text of Letter from Israel Minister David Levy to United Nation Secretary General Kofi Annan. Jerusalem, 16 April 2000.
- ¹⁰ Резолюция Совета Безопасности ООН 425 от 19 марта 1978 г. // СССР и ближневосточное урегулирование, 1967-1988: Документы и материалы. – М., 1989. – С.459.
- ¹¹ Доклад Генерального секретаря об осуществлении резолюций 425 (1978) и 426 (1978) Совета Безопасности. 22 мая 2000. S/2000/460. – С.3.
- ¹² Там само. – С.4.
- ¹³ S/RES/1310 (2000).
- ¹⁴ Зазначимо, що з жовтня 2000 року Ліван змінив свою позицію стосовно як визнання "блакитної лінії", так і виконання Ізраїлем в повному обсязі резолюції Ради Безпеки ООН №425, наголосивши при цьому на своєму праві застосовувати будь-які засоби, включаючи і силові, проти ізраїльських військ, що продовжують окупацію частини ліванської території. В своєму інтерв'ю прем'єр-міністр Лівану Р.Харірі наголосив, що проблема півдня Лівану і надалі існує і що вона зумовлена двома чинниками: ізраїльською окупацією ферм Шебаа, яка має місце з 1967 року, та відсутністю всеохоплюючого миру між арабами та Ізраїлем, "без якого ситуація на лівансько-ізраїльському кордоні буде залишатися нестійкою" ("We Still Believe in Peace". Interview with Lebanon's Prime Minister Rafik Hariri // Middle East Insight. – January – February 2001).
- ¹⁵ Доклад Генерального секретаря об осуществлении резолюций 425 (1978) и 426 (1978) Совета Безопасности. 22 мая 2000. S/2000/460. – С.4-5.
- ¹⁶ Там само. – С.7.
- ¹⁷ Le Monde. – 2000. – 24 Mai.
- ¹⁷ Доклад Генерального секретаря о Временных силах Организации Объединенных Наций в Ливане. 22 января 2001. S/2001/66. – С. 3.
- ¹⁸ Daily Star (Lebanon). – 2001. – 26 April.
- ¹⁹ Доклад Генерального секретаря об осуществлении резолюций 425 (1978) и 426 (1978) Совета Безопасности. 22 мая 2000. S/2000/460. – С.7-8.
- ²⁰ The South Under Threat // Monday Morning (Lebanon). – 2000. – 20 November. – Vol. XXIX. – № 1456. – P.8.
- ²¹ Доклад Генерального секретаря о Временных силах Организации Объединенных Наций в Ливане. 22 января 2001. S/2001/66. – С. 3.